

Олена Богдашина

ПЕРСОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

PERSONAL ENCYCLOPEDIAS AND THEIR ROLE IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

DOI: 10.58407/litopis.250516

© О. Богдашина, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-5075>

Мета статті полягає у визначенні ролі персональних енциклопедій для подальшої розбудови енциклопедичної справи, їх місця в педагогічному процесі у вищій школі, у бібліотечній, архівній та музейній справі. У дослідженні використані загальнонаукові та спеціальні історичні **методи**, зокрема історико-порівняльний, історико-генетичний, проблемно-історіографічний. **Наукова новизна.** Спроба дослідити місце і роль у сучасному українському суспільстві доводить більш важливу роль енциклопедій, у т. ч. біографічних, у різних сферах громадського, освітнього, наукового, культурного життя. У статті згадані й маловідомі видання енциклопедичного характеру.

Висновки. Порівняльний аналіз персональних енциклопедій доводить можливість уніфікації структури такого типу видань, важливість науково-дослідницької роботи та редакторської підготовки до оприлюднення, необхідність ґрунтовного науково-довідкового апарата та бажаність залучення широкого ілюстративного ряду до тексту. Персональні енциклопедії успішно виконують основні функції, притаманні для енциклопедичних видань, насамперед: ідеологічна (пропагандистська), виховна, просвітницька (інформаційна), дидактична, науково-організаційна та науково-дослідна. Переваги електронної персональної енциклопедії перед друкованою мають певні обмеження, оскільки не завжди упорядники дотримуються елементарних вимог до такого виду текстів. Автори вважають можливим співіснування електронних та паперових енциклопедій у майбутньому. Оприлюднення протягом останніх років великої кількості джерел та наукових праць про життя та творчість В. Антоновича, Д. Багалія, В. Вернадського, В. Винниченка, М. Ковалевського, І. Котляревського, А. Кримського, П. Куліша, Г. Сковороди, Д. Яворницького, низки інших видатних науковців і письменників створює умови для підготовки у найближчі роки чергових персональних енциклопедій.

Ключові слова: персональні енциклопедії, біографістика, енциклопедистика у навчальному процесі, архівна, музейна та бібліотечна справа.

The aim of the publication is to determine the role of personal encyclopedias in the further development of encyclopedic work, their place in the pedagogical process in higher education, in library, archival and museum work. The research used general scientific and special historical **methods**, in particular, historical-comparative, historical-genetic, problem-historiographic. **Scientific novelty.** An attempt to explore the place and role in modern Ukrainian society proves the more important role of encyclopedias, including biographical ones, in various spheres of public, educational, scientific and cultural life. The article also presents little-known publications of an encyclopedic nature.

Conclusions. Comparative analysis of personal encyclopedias proves the possibility of unifying the structure of this type of publication, the importance of research work and editorial preparation before publication, the need for a thorough scientific reference apparatus and the desirability of a wide range of illustrations for the text. Personal encyclopedias successfully perform the main functions inherent in encyclopedic publications, first of all: ideological (propaganda), educational, informational, didactic, scientific-organizational and research. The advantages of an electronic personal encyclopedia over a printed one have certain limitations, since compilers do not always adhere to the elementary requirements for this type of text. The authors hold the opinion that electronic and paper encyclopedias will coexist in the future. The publication in recent years of a large number of sources and scientific works about the life and work of V. Antonovych, D. Bahaliy, V. Vernadsky, V. Vynnychenko, M. Kovalivsky, I. Kotlyarevsky, A. Krymsky, M. Kulish, H. Skovoroda, D. Yavornytsky, and a number of other outstanding scientists and writers create conditions for the preparation of the next personal encyclopedias in the coming years.

Key words: personal encyclopedias, biographical studies, encyclopedic studies in the educational process, archival, museum and library affairs

Постановка проблеми. Сучасні персональні енциклопедії є не лише збірками відомостей про життєвий та творчий шлях когось із визначних письменників, науковців та (чи) громадських діячів. Підготовка та оприлюднення такого виду науково-допоміжної літератури дає поштовх розвитку багатьох сфер освіти, науки, культури. Поява нових персональних енциклопедій популяризує життя і творчість відомих осіб, активізує розробку пов'язаних із персоналією важливих тем просопографії, генеалогії, біографіки, психології, епістології, мемуаристики, історії літератури та культури, мистецтвознавства тощо. У персональних енциклопедіях міститься найрізноманітніша інформація з політичної та економічної історії, цікаві географічні та етнографічні дані, пов'язані з епохою, країною, національною та суспільною групою, до яких належали головна персона і його оточення. Автори публікують унікальну інформацію, залучаючи до наукового обігу нові джерела; систематизують та уточнюють наявні відомості. Узагальнення досвіду підготовки персональних енциклопедій, розуміння їхньої ролі та місця в суспільстві сприяє розвитку енциклопедичної біографіки, поліпшенню методики створення такого роду видань, збільшенню ефективності їх використання.

Аналіз основних досліджень. На жаль, не всі теоретичні питання енциклопедистики, зокрема проблеми вивчення та визначення місця персональних енциклопедій в біографістиці, інших галузях соціогуманітарного знання, різних сферах суспільного життя висвітлено в науковій літературі (М. Железняк, А. Киридон, С. Лісіна, М. Тимошик, Н. Черниш та ін.). Деякі видання про українських діячів чи діячів з України взагалі не згадуються. Серед коротких відгуків на вихід нових видань вигідно вирізняється розлогим та аналітичним текстом лише декілька рецензій¹.

Основна частина. Персональні енциклопедії – це спеціалізовані довідкові видання, присвячені видатній особі (письменнику, науковцю, громадському діячу). Такі праці містять детальні відомості не лише про цю особу та його творчість, а й контекстуальну інформацію про умови, оточення, в яких головний герой жив і створював свої праці. Тому збір і систематизація окремих відомостей важливі для подальшого дослідження персоналій та пропаганди їх внеску у різні сфери суспільства. Статті про інші персоналії не просто є систематизацією відомостей про них, а й сприяють більш глибокому аналізу соціальних, наукових та культурних зв'язків досліджуваного періоду. Підготувача робота над академічними енциклопедичними проектами може привести до появи додаткових видань, як у випадку з шеститомною «Шевченківською енциклопедією», чи стимулювати появу нових дослідницьких тем, сприяти підвищенню уваги до его- та інших видів джерел, стану наукової розробки теми тощо.

Об'єктом нашого аналізу стали повномасштабні персональні енциклопедії. Деякі з них видані як персональні словники чи довідники.

На порталі «Енциклопедичні видання України» (дані на початок травня 2025 р.) з 442 проєктів 16 розміщені у розділі «Персональні енциклопедії та енциклопедичні словники») з поміткою: «Персональними називаємо спеціалізовані енциклопедичні видання, повністю присвячені тій чи іншій видатній особі»². Більшість із них присвячені життю та творчості Т. Шевченка і є оцифрованими паперовими виданнями: «Шевченківський словник» у 2-х т. Є. Кирилюка (1976–1978)³; «Шевченківська енциклопедія» за редакцією М. Жулинського у 6-ти т. (2012–2016)⁴. На сайті виставлені також підготовлені Інститутом літератури НАН України під керівництвом М. Жулинського чотири тематичних випуски «Шевченківської енциклопедії»: «Літературні твори» (2016), «Образотворча спадщина» (2023), «Тарас Шевченко та його сучасники» (2021), «Теорія літератури. Мова» (2021)⁵.

¹ Забарний О. У Всесвіті Гоголя. Рец. на: Самойленко Г. «Микола Гоголь і Україна». Енциклопедія. *Літературний Чернігів*. 2021. № 93. С. 171–173; Пономаренко Л. «Шевченківський словник» як персональна енциклопедія: типологічні риси довідникового видання. *Держава та регіони*. 2012. Вип. 3. С. 100–103.

² Корпус енциклопедичних видань України: бібліографічний онлайн-показчик. URL: <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/encyclopedias-of-persons>. На жаль, на порталі відсутні такі видання чи сайти енциклопедичного характеру про українських діячів чи відомих осіб з України: Ротач П. Полтавська Шевченкіана: спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії: У 2-х кн. Полтава, 2009. Кн. 1–2; Ушкалов Л. Моя Шевченківська енциклопедія: із досвіду самопідання. 1-ше вид. Харків: Едмонтон–Торонто: Майдан, 2014. 601 с.; 2-ге вид. Київ: Дух і літера. 2019. 560 с.; Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини / Ред. Марцінковський І. Миколаїв: НУК, 2014. 564 с.; Енциклопедія життя і творчості Н.И. Костомарова (1817–1885) / Ред. Смолій В. Київ: Ін-т історії України; Донець: Юго-Восток, 2001. 570 с.

³ Шевченківський словник: У 2 т. / Ред. Є. Кирилук. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1976–1978. Т. 1–2.

⁴ Шевченківська енциклопедія: У 6 т. / Ред. Жулинський М. Київ, 2012–2015.

⁵ Шевченківська енциклопедія: Літературні твори / Ред. Жулинський М. Київ: Вид-во ІМЕКС ЛТД, 2016. 896 с.; Шевченківська енциклопедія: Образотворча спадщина / Ред. Жулинський М., Боронь О. Київ: Вид-во Ліра-К, 2023. 678 с.; Шевченківська енциклопедія: Тарас Шевченко та його сучасники / Ред. Жулинський М. Київ: Вид-во Ліра-К, 2021. 608 с.; Шевченківська енциклопедія: Теорія літератури. Мова / Ред. Жулинський М. Київ: Вид-

На порталі «Енциклопедичні видання України» виставлено перший том «Франківської енциклопедії» (2016), «Микола Гоголь і Україна» (укладач Г. Самойленко, 2020), «Тарас Шевченко і Крим» (2001), а також україномовні енциклопедії про О. Довженка та М. Костомарова.

Високим академічним рівнем вирізняється нове (вийшло друком поки 2 томи) видання про І. Франка⁶.

Друк таких енциклопедичних праць як: «Тарас Шевченко і Крим»⁷, двотомника «Полтавська Шевченкіана», «Шевченківського енциклопедичного словника Миколаївщини», трьох енциклопедій-хроноскопів В. Мельниченка, «Оренбургской Шевченковской енциклопедии» засвідчує появу досить значного сегменту регіонально-персональних енциклопедій. Щоправда, переважно вони стосуються постаті Кобзаря.

В енциклопедії про О. Довженка⁸ упорядники намагалися показати біографію і творчість митця в ракурсі протистояння з радянською владою, що суперечить головним принципам написання довідкових текстів: повнота, детальність, відмова від політизації.

Прикладом вдалої реалізації енциклопедії про історика є підготовлені співробітниками Інституту історії України НАНУ енциклопедичні довідники «Микола Костомаров: Віхи життя і творчості» (2005) та «Энциклопедия жизни и творчества Н.И. Костомарова» (2001)⁹. 3 відомих причин PDF російськомовного видання знято навіть з сайту установи¹⁰.

Від початку повномасштабної російсько-української війни українські дослідники майже не цитують видані в Російській Федерації, у т. ч. українською мовою, регіонально-персональні енциклопедії про М. Гоголя, М. Грушевського, Т. Шевченка¹¹, хоча вони містять деякі деталі життя і творчості відомих українців, які не оприлюднені в інших виданнях.

Від 2006 р. в мережу «Інтернет» викладено електронні персональні енциклопедії про видатних українських письменників та науковців. Вони мають низку переваг над паперовими: недорога вартість та оперативність виконання проєктів; зворотний зв'язок із читачами; необмеженість матеріалів в обсязі; можливість швидкого перекладу текстів іншими мовами; використання значної кількості ілюстративного матеріалу (у т. ч. аудіо-, кіно- та відеозаписи, анімація, демонстраційні динамічні моделі об'єктів); зручність у користуванні (достатньо мати вихід в інтернет без поїздки до бібліотеки); зручність копіювання текстів; легкість, швидкість та безкоштовність пошуку потрібної інформації завдяки меню, гіпертекстовій системі навігації між окремими статтями і блоками виставленого на сайті та поза ним матеріалу. Також окремі гасла можна редагувати, додавати новий матеріал, що є зручним для читачів, особливо науковців. Отже, різко збільшується читачка аудиторія, оскільки під час пошуку інформації в Google чи іншій системі користувачі знаходять посилення на електронні енциклопедії.

Онлайн-проєкт «е-Архів Михайла Грушевського»¹² вигідно вирізняється від інших порталів за багатьма параметрами: якісні цифрові копії фотографій, документів, опублікованих праць М. Грушевського та матеріалів про нього; подокументний опис архівних справ; довідки про авторів та (чи) осіб, про яких ідеться в тексті. «е-Архів Михайла Грушевського» – це не лише ефективний навігатор у грушевськознавстві, а й потужна джерелознавча база для написання розвідок на різні теми з соціогуманітаристики.

Позитивно оцінюючи в цілому появу електронних персональних енциклопедій, вважаємо за потрібне зробити декілька застережень.

На наше переконання, усі чотири проєкти М. Жарких за формальними ознаками почасти не є онлайн-енциклопедіями. Він систематизував за своєю схемою фотографії та інші зображальні джерела, листування, спогади, автобіографії, численні публікації вчених

во Ліра-К, 2021. 1108 с.

⁶ Франківська енциклопедія / Ред. Жулинський М. Львів: Світ, 2016–2019. Т. 1–2.

⁷ Тарас Шевченко і Крим: Енциклопедичний довідник / Ред. Рудницький Г. Сімферополь: Таврія, 2001. 288 с.

⁸ Олександр Довженко: між тоталітаризмом і національною ідеєю. *Енциклопедичний словник* / Ред. Скрипник Г. Київ, 2023. Т. 1: А–Л. 240 с.

⁹ Микола Костомаров: Віхи життя і творчості: Енциклопедичний довідник / Ред. Смолій В., Пінчук Ю., Ясь О. Київ: Вища школа, 2005. 543 с.; *Энциклопедия жизни и творчества Н.И. Костомарова (1817–1885)* / Ред. Смолій В. Киев: Ин-т истории Украины; Донецк: Юго-Восток, 2001. 570 с.

¹⁰ *Інститут історії України, Національна академія наук України: Електронна бібліотека*. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0001575>.

¹¹ Мельниченко В. Гоголівська Москва: авторська енциклопедія-хроноскоп. Москва: ОЛМА Медіа Групп, 2011. 830 с.; Його ж. Михайло Грушевський у Москві: авторська енциклопедія-хроноскоп. Київ: Либідь, 2016. 586 с.; Його ж. Шевченківська Москва: авторська енциклопедія-хроноскоп. Москва: ОЛМА Медіа Групп, 2009. 487 с.; *Оренбургская Шевченковская энциклопедия*. Тюрьма. Солдатчина. Ссылка: энциклопедия одиннадцати лет, 1847–1858. Оренбург: Печатный дом «Димур», 1997. 511 с.; Соколов П. Гоголь. Энциклопедия. Москва: Алгоритм, Эксмо, Око, 2007. 736 с. Більшість із них виставлена на сайті Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

¹² *е-Архів Михайла Грушевського* / Ред. Гирич І., Панькова С., Юркова О. 2016. URL: <https://hrushevsky.history.org.ua/>.

про Т. Шевченка, Лесю Українку, М. Грушевського, І. Франка¹³. Дослідницька робота як упорядника зведена до мінімуму, матеріал викладений без солідного науково-довідкового апарату та упорядкованої, зрозумілої всім загальної схеми самого сайту та окремих статей. Про верифікацію достовірності даних взагалі не йдеться. Натомість при републікації 50-ти томника праць І. Франка укладач дозволяє собі робити просто виїмки з текстів. Оприлюднення фрагментів праць попередників, а не повноцінних текстів із належними коментарем, він пояснює так: «Вся чекістсько-москвофільська політична базгранина в коментарях нещадно видалялась; замість неї в ряді випадків подано нові фактографічні коментарі»¹⁴. Віддаючи належну шану подвижницькій діяльності М. Жарких, вважаємо його портали про чотирьох видатних українців більше збірками джерел (твори письменника чи вченого, праці про нього, фотографії тощо) без належно виконаного науково-довідкового апарату¹⁵.

Підтримуємо підхід М. Железняка до енциклопедичних видань саме як до «наукових знань» та відповідальність авторів за публікацію, оскільки «енциклопедична інформація є апріорі достовірною, усталеною, перевіреною й об'єктивно висвітленою»¹⁶.

Переконані, що підготовча робота (передмови укладача, коментарі, примітки, покажчики, варіанти тексту, ілюстративний матеріал тощо) важко зробити на високому академічному рівні одній людині. Досвід порталу «е-Архів Михайла Грушевського» переконує нас у тому, що такі проекти мають здійснювати не просто колектив однодумців, а саме фахівців.

На сайті головної національної бібліотеки країни є електронні колекції про В. Вернадського¹⁷, А. Кримського¹⁸, Т. Шевченка¹⁹. Сподіваємося, що зібрані на цих сторінках біографічні матеріали, бібліографічні покажчики, твори визначних українців, праці про них доповнять існуючі електронні видання чи стануть поштовхом для створення нових порталів персональних онлайн-енциклопедій.

Повністю погоджуємося з такою думкою М. Железняка: «Незважаючи на те, що електронні енциклопедії мають низку переваг, відмовлятися від друкованих класичних видань немає підстав. З погляду розвитку українського інформаційного простору важливо, щоб будь-який енциклопедичний проект, націлений на виготовлення друкованого продукту, був представлений також електронною версією в мережі Інтернет»²⁰.

Існують певні проблеми у написанні, друці, подальшому поширенні та використанні енциклопедій. Як слушно зазначає С. Лісіна, зростання кількості персональних енциклопедій, присвячених українським письменникам-класикам, не привела до збільшення теоретичних досліджень цього питання, появи узгоджених більшістю науковців чітких принципів підготовки енциклопедичних видань. Низьку якість деяких із них дослідниця пов'язує з тривалістю та серйозністю підготовчого етапу їх написання²¹.

Серйозною проблемою залишається неусталеність структури самих енциклопедій, форми окремих статей²², науково-довідкового апарату. Найчастіше в персональних енциклопедіях присутні алфавітний, іменний, предметний, подекуди тематичний чи географічний покажчики. Але чи є це достатньою академічною вимогою?

Переконані, що велика за обсягом та різнопланова інформація потребує чіткого дотримання прийнятих авторським колективом структури та інших правил упорядкування словника. Словники у біографічних енциклопедіях більше орієнтуються на персоналії та події в їхньому житті, їхні літературні, наукові та (чи) мистецькі твори. Інші об'єкти опису: населені пункти, літературні й наукові терміни, історичні події відіграють допоміжну

¹³ *Енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка*: онлайн-енциклопедія / Ред. Жарких М. 2009. URL: <https://www.t-shevchenko.name>; *Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки*: онлайн-енциклопедія / Ред. Жарких М. 2006. URL: <https://www.l-ukrainka.name>; *Енциклопедія життя і творчості Михайла Грушевського*: онлайн-енциклопедія / Ред. Жарких М. 2011. URL: <https://www.m-hrushevsky.name>; *Енциклопедія життя і творчості Івана Франка*: онлайн-енциклопедія / Ред. Жарких М. 2010. URL: <https://www.i-franko.name/>.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Подібні оцінки див.: Українські електронні та паперові енциклопедичні видання: основні здобутки й перспективи / Ред. Железняк М. Київ, 2015. С. 163; Железняк М. Українська електронна енциклопедистика: тенденції розвитку та місце в інформаційному просторі держави. *Енциклопедичний вісник України*. 2017. Ч. 8–9. С. 9.

¹⁶ Там само. С. 14.

¹⁷ Вернадський В. Електронна колекція. *Libnas*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eav/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=EAV&Z21ID.

¹⁸ Кримський Агатангел Юхимович (1871–1942). *Libnas*. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/col/col0000017523>.

¹⁹ Шевченко Т. Електронна колекція. *Libnas*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eash/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=EASH&Z21ID.

²⁰ Железняк М. Українська електронна енциклопедистика... С. 7.

²¹ Лісіна С. Українські персональні енциклопедії. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського*. 2001. Т. 32 (71). № 3. С. 339.

²² С. Лісіна виступає за варіативність у написанні енциклопедичних статей, виділяючи такі їх види: «статті-огляди, статті-довідки, статті-біографії, статті-відсилання». Див.: Лісіна С. Українські персональні енциклопедії. С. 340.

роль. Звичайно, у процесі роботи структура книжки може змінюватися, додаватися чи прибиратися окремі статті та сюжети. Але на наше переконання, наявність словника та дотримання авторським колективом його правил – одна з умов підготовки на високому академічному рівні енциклопедичного видання. Навіть коли укладач електронної енциклопедії є єдиним автором, словник допомагає покращувати текст. На жаль, спостерігається відмова від укладання словника в інтернет-проектах, що призводить до дезорієнтації авторів.

Автори більшості проаналізованих друкованих персональних енциклопедій дотримувалися чіткої структури, формуляру біографічної статті, що є цілком зрозуміло та необхідно. Водночас онлайн-енциклопедії відходять від загальноприйнятих правил написання енциклопедичних видань, що дозволяє нам стверджувати про умовність віднесення цих порталів до персональних енциклопедій. Порухення загальноприйнятих правил написання енциклопедій стосується не лише форми (біографічного формуляру тощо), а й змісту. Так, на наше переконання, завжди мають бути вказані не лише старий та новий стилі дат народження та смерті, а й усіх подій до 1918 р. При згадці географічних об'єктів, установ слід вказувати історичну назву того року разом з сучасною назвою (наприклад, Катеринослав – Дніпро, Київський університет св. Володимира – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). На жаль, автори не завжди дотримуються правил. Якщо герої статті народилися у намісництві, то не вказувати поряд з датою народження наступну адміністративно-територіальну одиницю – губернія. Якщо вказано село (селище), то бажано вказати повіт чи в подальшому район, а не просто область (чи більш ранні назви: намісництво–губернія–округ). Для західноукраїнських земель, які не входили до складу 9-ти українських губерній Російської імперії, ще більша плутанина: воєводства та повіти у Польщі, жудці й пласи у Румунії, комітати (жупи) Угорського королівства, жупи (округи) Підкарпатської Русі Чехословацької республіки тощо. Необхідно ставити наголос, особливо в маловідомих прізвищах та термінах. Не лише практичне значення має передмова, з якої читач дізнається про структуру формулярів статей та бібліографічних додатків до них, рекомендації щодо користування книгою тощо.

Персональні енциклопедії успішно виконують основні функції, притаманні для енциклопедичних видань²³. Попередній текст нашої розвідки переважно стосувався просвітницької (інформаційної), науково-організаційної і науково-дослідної функціям усіх, у нашому випадку персональних, енциклопедій.

Видання енциклопедичного характеру виконують також ідеологічну (пропагандистську) і виховну функції. Як наголошує М. Железняк, «цілеспрямоване поширення енциклопедичних знань у суспільстві забезпечує прищеплення національно (державно) орієнтованих ... ідей, цінностей, норм і моделей поведінки»²⁴. Вихованню справжнього патріота сприяє різноманітна цікава інформація з енциклопедій про відомих громадських діячів, видатних науковців і письменників.

Недостатньо вивченою та оціненою є дидактична функція персональних енциклопедій. На нашу думку, слід привчати учнів, а особливо студентів до регулярного читання енциклопедичних видань. Останнє не лише поліпшує тексти рефератів, курсових і дипломних робіт. Звичка постійного звернення до цього виду довідкової літератури поліпшує когнітивні властивості мозку, особливо в юному та молодому віці.

Сучасні дослідники мало акцентують увагу на ролі енциклопедій у бібліотечній, архівній та музейній справі. Робота бібліотекарів, архівістів, музейників полегшується завдяки зверненню до персональних енциклопедій, в яких можна уточнити багато біографічних, історичних, географічних деталей, пов'язаних із конкретною історичною особою та її оточенням. Про результативність співпраці енциклопедистів, бібліотекарів, архівістів, музейників свідчить «е-Архів Михайла Грушевського». Як зазначає ініціатор та один із координаторів сайту О. Юркова в одному з інтерв'ю, навколо проекту об'єдналися не лише співробітники академічних інституцій, а й фахівці, які працюють у ЦДІАК України, Державних архівах Львівської та Одеської областей, Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка. Завдяки цій співпраці вдалося у низці випадків уточнити датування архівних документів, визначити імена кореспондентів листів, розшифрувати псевдоніми,

²³ С. Лісіна виділяє такі функції регіональних енциклопедій: «Регіональні енциклопедії відіграють важливу роль в розвитку культури регіону і виконують основні функції: інформативну (передача наукового досвіду), пізнавальну (концентрують в собі кращий науковий досвід безлічі поколінь людей), комунікативну (охоплюють більшість членів суспільства через систему масової комунікації), культурну (фіксують інформацію та зберігають її), меморіальну (енциклопедія як носій і свідок історії народу), управлінську (ідеологія енциклопедії) і ін.». Див.: Лісіна С. Львівські регіональні енциклопедії: проблеми та перспективи розвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2016. Вип. 1. Ч. 4. С. 152. Ми б ще окремо зазначили визначну роль регіональних енциклопедій у розвитку краєзнавчого руху та окремих його інституцій.

²⁴ Железняк М. Українська електронна енциклопедистика... С. 17–18.

атрибуувати світлина тощо²⁵. Уточнення бібліографічних описів відбувається завдяки допомозі бібліотекарів НБУВ. Описом архівних справ фонду Грушевських (№ 1235) у ЦДІАК України та іконографічних матеріалів займаються С. Панькова та Г. Кондаурова з Історико-меморіального музею М. Грушевського²⁶.

Висновки. Більшість українських персональних енциклопедій присвячені видатним письменникам. Літературні енциклопедії в інших державах світу теж кількісно переважають інші персональні енциклопедії. На наше переконання, активне вивчення біографій та творчості В. Антоновича, Д. Багалія, В. Вернадського, В. Винниченка, М. Ковалевського, І. Котляревського, А. Кримського, П. Куліша, Г. Сковороди, Д. Яворницького, низки інших видатних науковців і письменників уже привело до появи критичної маси матеріалу, достатньої для підготовки в найближчі роки чергових персональних енциклопедій. На черзі прийняття рішення керівництвом академічних установ та (чи) провідних університетів про створення авторських колективів (із залученням дослідників із різних інституцій) для написання нових персональних енциклопедій.

References

- Kyryliuk, Ye. (Ed.). (1976–1978). *Shevchenkovskiy slovnyk*: U 2 t. [Shevchenko dictionary: In 2 vol.]. Kyiv, Ukraine.
- Lisina, S. (2001). *Ukraini personalni entsyklopedii* [Ukrainian personal encyclopaedias]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. Vernadskoho – Scientific notes of V. Vernadsky Taurida national university*, 32 (71), 3, P. 339–345.
- Lisina, S. (2016). *Lvivski rehionalni entsyklopedii: problemy ta perspektyvy rozvytku* [Lviv regional encyclopaedias: problems and prospects for development]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka – Scientific notes of the V. Hnatiuk Ternopil national pedagogical university*, 1, 4, P. 149–152.
- Martsinkovskiy, I. (Ed.). (2014). *Shevchenkovskiy entsyklopedychnyi slovnyk Mykolaivshchyny* [Shevchenko encyclopaedic dictionary of Mykolaivshchyna]. Mykolaiv, Ukraine.
- Melnychenko, V. (2009). *Shevchenkovska Moskva: avtorska entsyklopediia-khronoskop* [Shevchenko's Moscow: author's encyclopaedia-chronoscope]. Moscow, Russia.
- Melnychenko, V. (2011). *Hoholivska Moskva: avt. entsyklopediia-khronoskop* [Gogol's Moscow: Author's encyclopaedia-chronoscope]. Moscow, Russia.
- Melnychenko, V. (2016). *Mykhailo Hrushevskiy u Moskvі: avt. entsyklopediia-khronoskop* [Mykhailo Hrushevsky in Moscow: author's encyclopaedia-chronoscope]. Kyiv, Ukraine.
- Ponomarenko, L. (2012). «Shevchenkovskiy slovnyk» yak personalna entsyklopediia: typologichni rysy dovidnykovoho vydannia [Shevchenko's dictionary as a personal encyclopaedia: typological features of a reference publication]. *Derzhava ta rehiony – States and regions*, 3, P. 100–103.
- Rotach, P. (2009). *Poltavska Shevchenkiana: sprobа obl. (kraiovoi) Shevchenkovskoi entsykl.* [Poltava Shevchenkoiana: an attempt at a regional (provincial) Shevchenko encyclopaedia]. Poltava, Ukraine.
- Rudnytskyi, H. (Ed.). (2001). *Taras Shevchenko i Krym: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Taras Shevchenko and Crimea: Encyclopaedic reference book]. Simferopol, Ukraine.
- Skrypyuk, H. (Ed.). (2023). *Oleksandr Dovzhenko: mizh totalitaryzmozom i natsionalnoi ideieiu. Entsyklopedychnyi slovnyk* [Oleksandr Dovzhenko: between totalitarianism and the national idea. Encyclopaedic dictionary]. Kyiv, Ukraine.
- Smolii, V. (Ed.). (2001). *Entsyklopedyia zhyzny y tvorchestva N.Y. Kostomarov (1817–1885)* [Encyclopedia of the life and work of N.I. Kostomarov (1817–1885)]. Kyiv, Ukraine.
- Smolii, V., Pinchuk, Yu., Yas, O. (Ed.). (2005). *Mykola Kostomarov: Vikhy zhyttia i tvorchosti: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Mykola Kostomarov: Milestones in life and work: Encyclopaedic reference book]. Kyiv, Ukraine.
- Sokolov, P. (2007). *Hohol. Entsyklopedyia* [Gogol. Encyclopedia]. Moscow, Russia.
- Ushkalov, L. (2014–2019). *Moia Shevchenkovska entsyklopediia: iz dosvidu samopiznannia* [My Shevchenko encyclopedia: from the experience of self-discovery]. Kharkiv–Kyiv, Ukraine.
- Zabarnyi, O. (2021). U Vsesviti Hoholia. Rets. na: Samoilenko H. «Mykola Hohol i Ukraina». *Entsyklopediia* [In Gogol's universe. Review of: Samoilenko H. Mykola Gogol and Ukraine. Encyclopedia]. *Literaturnyi Chernihiv – Literary Chernihiv*, 93, P. 171–173.
- Zhelezniak, M. (2017). *Ukrainska elektronna entsyklopedystyka: tendentsii rozvytku ta mistse v informatsionomu prostori derzhavy* [Ukrainian electronic encyclopaedias: development trends and place in the state's information space]. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy – Encyclopaedic herald of Ukraine*, 8–9, P. 7–21.
- Zhelezniak, M. (Ed.). (2015). *Ukrainski elektronni ta paperovi entsyklopedychni vydannia: osnovni здобутки y perspektyvy* [Ukrainian electronic and paper encyclopaedic publications: main achievements and prospects]. Kyiv, Ukraine.
- Zhulynskiy, M. (Ed.). (2012–2015). *Shevchenko entsyklopediia: U 6 t.* [Shevchenko encyclopedia: In 6 vol.]. Kyiv, Ukraine.

²⁵ Юркова О. «Я набила чимало гуль, поки отримала уявлення, як треба писати і про що писати. Зрештою, я досі цьому ремеслу вчусь». *Україна модерна*. 2020. 14 вересня. URL: <https://uamoderna.com/jittetpis-istory/oksana-yurkova>.

²⁶ Там само.

Zhulynskiy, M. (Ed.). (2016). Shevchenko entsyklopediia: Literaturni tvory [Shevchenko encyclopedia: Literary works]. Kyiv, Ukraine.

Zhulynskiy, M. (Ed.). (2016–2019). Frankivska entsyklopediia [Frankivsk encyclopaedia]. Lviv, Ukraine.

Zhulynskiy, M. (Ed.). (2021). Shevchenko entsyklopediia: Taras Shevchenko ta yoho suchasnyky [Shevchenko encyclopedia: Taras Shevchenko and his contemporaries]. Kyiv, Ukraine.

Zhulynskiy, M. (Ed.). (2021). Shevchenko entsyklopediia: Teoriia literatury. Mova [Shevchenko encyclopedia: Literary theory. Language]. Kyiv, Ukraine.

Zhulynskiy, M., Boron, O. (Ed.). (2023). Shevchenko entsyklopediia: Obrazotvorcha spadshchyna [Shevchenko encyclopedia: Painting legacy]. Kyiv, Ukraine.

Богдашина Олена Миколаївна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, Україна).

Bohdashyna Olena – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of History of Ukraine of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (29 Alchevskikh Street, Kharkiv, Ukraine, 61002).

E-mail: bohdashyna@gmail.com

Дата подання: 7 травня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 6 вересня 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Богдашина, О. Персональні енциклопедії та їх роль у сучасному українському суспільстві. *Сіверянський літопис*. 2025. № 5. С. 179–185. DOI: 10.58407/litopis.250516.

Цитування за стандартом APA

Bohdashyna, O. (2025). Personalni entsyklopedii ta yikh rol u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Personal encyclopedias and their role in modern Ukrainian society]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 179–185. DOI: 10.58407/litopis.250516.

